

redakcja

Bogumił Szmulik, Aleksandra Syryt, Wojciech Kwiatkowski

A large, bold, yellow capital letter 'Q' is centered within a square green field. The letter has a thick stroke and a short tail that curves slightly to the right.A large, stylized yellow ampersand (&) is centered within a square black field. The ampersand is elegant and calligraphic, with a long, sweeping tail that curves downwards and to the right.A large, bold, yellow capital letter 'A' is centered within a square black field. The letter is simple and geometric, with a wide base and a sharp point at the top.

**Prawa
człowieka
przed
egzaminem**

Wolters Kluwer

LEGENDA

pytanie

wyjątek od zasad czy reguł / uwaga

najważniejsze informacje

norma prawna

niezbędna wiedza

literatura

zob. wcześniej opisane zagadnienia

orzecznictwo

uzupełnienie

przykład

Prawa człowieka przed egzaminem

redakcja

Bogumił Szmulik
Aleksandra Syryt
Wojciech Kwiatkowski

autorzy

Elżbieta H. Morawska, Katarzyna Grzelak-Bach
Adam Buczkowski, Kamil Strzępek
Magdalena Burzymowska
Yelyzaveta Karliuha, Łukasz Sitkowski

Stan prawny na 1 października 2024 r.

Recenzent

Dr hab. Ireneusz C. Kamiński, prof. INP PAN

Wydawczyni

Monika Pawłowska

Redaktorka prowadząca

Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne

Katarzyna Rybczyńska

Projekt graficzny

Wojtek Janikowski

Poszczególne części opracowali:

Elżbieta H. Morawska – rozdz. IV; VI

Katarzyna Grzelak-Bach – rozdz. IX

Adam Buczkowski – rozdz. I; II

Kamil Strzępek – rozdz. VII

Magdalena Burzymowska – rozdz. VIII

Yelyzaveta Karliuha – rozdz. III

Łukasz Sitkowski – rozdz. V

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8390-113-8

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

CRPD – Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13.12.2006 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169), tzw. Konwencja praw osób z niepełnosprawnościami

DWiPD – Deklaracja wiedeńska i program działania z 1993 r., <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action> (dostęp: 15.09.2024 r.)

EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.), tzw. Europejska Konwencja Praw Człowieka

ICERD – Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 7.03.1966 r. (Dz.U. z 1969 r. Nr 25, poz. 187)

Karta NZ – Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych z 26.06.1945 r. (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90 ze zm.)

Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

KPP – Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 7.06.2016 r., s. 389)

KWPT – Konwencja wiedeńska o prawie traktatów (Vienna Convention on the Law of Treaties), sporządzona w Wiedniu dnia 23.05.1969 r. (Dz.U. z 1990 r. Nr 74, poz. 439)

MPPOiP – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)

MPPGSiK – Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169)

PDPC – Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucją 217/III A w dniu 10.12.1948 r. w Paryżu, https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf (dostęp: 15.09.2024 r.)

Statut – Statut Rady Europy, przyjęty w Londynie dnia 5.05.1949 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr 118, poz. 565)

UNCAT – Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10.12.1984 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378), tzw. Konwencja przeciwko torturom

Inne

ASEAN – Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej

CPT – Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu

Dz.U. – Dziennik Ustaw

Dz.Urz. UE – Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej

ECOSOC – Rada Gospodarcza i Społeczna Organizacji Narodów Zjednoczonych (Economic and Social Council)

ECRI – Europejska Komisja Przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji

ETPC – Europejski Trybunał Praw Człowieka

HRC – Rada Praw Człowieka (Human Rights Council)
KBWE – Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
LEX – System Informacji Prawnej LEX
Komisarz – Komisarz Praw Człowieka Rady Europy
MTS – Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (International Court of Justice)
OBWE – Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych
OPA – Organizacja Państw Amerykańskich
OTK – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria A
UPR – Powszechny Przegląd Okresowy (Universal Periodic Review)
RE – Rada Europy
RPO – Rzecznik Praw Obywatelskich
TK – Trybunał Konstytucyjny
UE – Unia Europejska

WYKAZ PODSTAWOWYCH ŹRÓDEŁ PRAWA

- Karta Narodów Zjednoczonych (Charter of the United Nations), Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych z 26.06.1945 r. (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90 ze zm.)
- Karta Organizacji Państw Amerykańskich z 30.04.1948 r., zwana też Kartą z Bogoty lub Kartą Organiczną, <http://hrlibrary.umn.edu/iachr/oascharter.html> (dostęp: 28.09.2024 r.)
- Amerykańska Deklaracja Praw i Obowiązków Człowieka z 2.05.1948 r., https://en.wikisource.org/wiki/American_Declaration_of_the_Rights_and_Duties_of_Man (dostęp: 28.09.2024 r.)
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (Universal Declaration of Human Rights), uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucją 217/III A w dniu 10.12.1948 r. w Paryżu, https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf (dostęp: 15.09.2024 r.)
- Statut – Statut Rady Europy, przyjęty w Londynie dnia 5.05.1949 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr 118, poz. 565)
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.), tzw. Europejska Konwencja Praw Człowieka
- Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 7.06.2016 r., s. 47)

- Europejska Karta Społeczna, sporządzona w Turynie dnia 18.10.1961 r., zrewidowana w 1996 r. (Dz.U. z 1999 r. Nr 8, poz. 67 ze zm.)
- Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination), otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 7.03.1966 r. (Dz.U. z 1969 r. Nr 25, poz. 187)
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169)
- Konwencja wiedeńska o prawie traktatów (Vienna Convention on the Law of Treaties), sporządzona w Wiedniu dnia 23.05.1969 r. (Dz.U. z 1990 r. Nr 74, poz. 439)
- Amerykańska Konwencja Praw Człowieka z 22.11.1969 r., zwana Paktem San Jose, <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1969a-c1.html> (dostęp: 28.09.2024 r.)
- Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie z 1.08.1975 r., https://en.wikisource.org/wiki/Helsinki_Final_Act (dostęp: 28.09.2024 r.)
- Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women), przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18.12.1979 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71)
- Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów uchwalona na konferencji Organizacji Jedności Afrykańskiej w Nairobi z 26.06.1981 r., https://bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b&request=000000235&find_code=SYS&local_base=TEK01 (dostęp: 28.09.2024 r.)

Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10.12.1984 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378), tzw. Konwencja przeciwko torturom

Protokół Dodatkowy do Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka dotyczący praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych z 17.11.1988 r., <https://digitallibrary.un.org/record/520843> (dostęp: 28.09.2024 r.)

Traktat o Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 7.06.2016 r., s. 13)

Deklaracja wiedeńska i program działania (Vienna Declaration and Programme of Action) z 1993 r., <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action> (dostęp: 15.09.2024 r.)

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej z 7.12.2000 r. (Dz.Urz. UE C 202 z 7.06.2016 r., s. 389)

Arabska Karta Praw Człowieka: deklaracja uchwalona w Tunisie 22.05.2004 r. przez Radę Ligi Państw Arabskich, <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/loas2005.html?msource=UNWDEC19001&tr=y&auaid=3337655> (dostęp: 28.09.2024 r.)

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych (UN Convention on the Rights of People with Disabilities), sporządzona w Nowym Jorku dnia 13.12.2006 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169), tzw. Konwencja praw osób z niepełnosprawnościami

Deklaracja Praw Człowieka Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej z 18.11.2012 r., https://asean.org/wp-content/uploads/2021/01/6_AHRD_Booklet.pdf (dostęp: 28.09.2024 r.)

SPIS TREŚCI

4	WYKAZ SKRÓTÓW
7	WYKAZ PODSTAWOWYCH ŹRÓDEŁ PRAWA
11	WPROWADZENIE
13	Rozdział I Kształtowanie się koncepcji praw człowieka
24	Rozdział II Pojęcie i podziały praw człowieka
31	Rozdział III Pojęcie i klasyfikacje systemów ochrony praw człowieka
52	Rozdział IV Zasady ogólne praw człowieka
65	Rozdział V Źródła aksjologiczne i normatywne praw człowieka
78	Rozdział VI Ochrona praw człowieka w systemie Narodów Zjednoczonych
108	Rozdział VII Ochrona praw człowieka w systemie Rady Europy
124	Rozdział VIII Ochrona praw człowieka w Unii Europejskiej
133	Rozdział IX Ochrona praw człowieka w Konstytucji RP
179	AUTORZY

WPROWADZENIE

Prawa człowieka są fundamentalnym elementem współczesnego systemu prawnego oraz kluczowym aspektem życia społecznego. Zrozumienie ich istoty, genezy oraz mechanizmów ochrony jest nie tylko wymogiem akademickim, ale także moralnym obowiązkiem każdego obywatela. Prawa te stanowią fundament dla godności ludzkiej, równości i sprawiedliwości, będąc jednocześnie narzędziem ochrony przed wszelkimi formami dyskryminacji, nadużyć i niesprawiedliwości.

Z tego względu zespół doświadczonych i początkujących badaczy oraz nauczycieli akademickich połączył siły, by stworzyć kompendium podstawowej wiedzy z zakresu praw człowieka. Opracowanie to, jako uzupełnienie do podręczników, wykładów oraz ćwiczeń, ma być narzędziem, które ułatwi powtórkę najważniejszych zagadnień i pomoże usystematyzować wiedzę przed egzaminem. Naszym celem było stworzenie materiału, który nie tylko przypomni najistotniejsze treści, ale także pozwoli na lepsze zrozumienie i zapamiętanie kluczowych informacji.

Skrypt został podzielony na rozdziały, które wprowadzają w najbardziej istotne aspekty praw człowieka. Znajdują się w nich zarówno definicje podstawowych pojęć, wykazy kluczowych aktów prawnych z zakresu ochrony praw człowieka, jak i informacje o środkach ochrony, jakie przysługują jednostkom w przypadku naruszenia ich praw.

Mamy nadzieję, że niniejsza publikacja będzie dobrym wsparciem na ostatniej prostej przed egzaminem. Chcemy, aby informacje w niej zawarte nie tylko pomogły w przygotowaniu i zdaniu egzaminu, ale również zainspirowały do zgłębiania tematyki praw człowieka w oparciu

o bardziej szczegółowe źródła. Wiedza zdobyta dzięki temu skryptowi ma na celu nie tylko przeprowadzenie przez egzamin, ale także wzbogacenie rozumienia i docenienia roli, jaką prawa człowieka odgrywają w naszym życiu codziennym i w globalnej społeczności.

Wierzymy, że podstawy dotyczące praw człowieka zawarte w niniejszej książce będą dobrą bazą do ogólnego zrozumienia istoty praw człowieka, ich znaczenia i sposobów ich ochrony. Liczymy na to, że zdobyta wiedza pomoże nie tylko w przygotowaniu do egzaminu, ale również w przyszłej pracy zawodowej oraz w codziennym życiu.

Życzymy Wam owocnej nauki i sukcesów na egzaminie!

Redaktorzy i Autorzy

ROZDZIAŁ I

Kształtowanie się koncepcji praw człowieka

Koncepcja praw człowieka to jedno z najważniejszych osiągnięć współczesnej cywilizacji, odzwierciedlające ewolucję myśli filozoficznej, społecznej i politycznej na przestrzeni tysiącleci. Prawa człowieka są podstawowymi normami, które przysługują każdej osobie niezależnie od jej narodowości, płci, rasy, religii czy języka.

Współczesna koncepcja praw człowieka ma za zadanie chronić jednostki przed skutkami nadużywania władzy przez rządy państw. W pewnym sensie u genezy tej współczesnej koncepcji znajdowała się ta sama intencja. Świadczy o tym posługiwanie się przez starożytnych Greków pojęciem tyranii jako sprawowania rządów w sposób niewłaściwy. Tyrania charakteryzuje się takimi działaniami władcy, które mają na celu wyłącznie jego osobisty interes, poszerzenie jego wpływów lub czerpanie przez tę osobę innych korzyści. Wobec poddanych natomiast tyran kierował się niesprawiedliwością, a jego metody mogły być opresyjne. Nie można zatem wykluczyć, że było to postrzegane jako łamanie praw obywateli, nawet jeśli sama koncepcja „praw człowieka” narodziła się dużo później.

1. Jakie były inspiracje dotyczące praw człowieka w starożytności?

W starożytnej Grecji filozofowie, tacy jak Sokrates, Platon i Arystoteles, rozważali kwestie sprawiedliwości, wolności i równości. Również Sofokles pisał w *Antygonie* o prawym przeciwstawieniu się władcy. W dziele tym brat tytułowej bohaterki zbuntował się przeciwko państwu. Po śmierci król zabronił jego pochówku, czemu

sprzeciwiła się Antyгона. Nie zrobiła jednak tego dlatego, że miała takie prawo, ale z religijnego obowiązku. Choć Sofokles nie wyraził tego w taki sposób, można w tym dostrzec „prawo” do wolności praktykowania religii. Następnie Platon w swoich dialogach poruszał tematy związane z prawem naturalnym, które później stały się fundamentem dla rozwoju koncepcji praw człowieka.

W *Państwie* Platon przedstawia syntezę swoich poglądów na temat etyki, teorii bytu, teorii poznania i filozofii politycznej. Opisywał idealne społeczeństwo, w którym każdy człowiek ma swoje miejsce i zadania, a sprawiedliwość jest centralnym elementem życia społecznego. Arystoteles w *Etyce nikomachejskiej* przedstawił to, co stanowi spełnienie istoty ludzkiej – co czyni człowieka szczęśliwym. Wychodząc z podstaw filozoficznych, wykazał prostą zależność między życiem cnotliwym a szczęśliwym. W tym wszystkim zawarł on ideę prawa naturalnego jako zasad rządzących światem przyrody i ludzkim postępowaniem, podkreślając, że istnieją uniwersalne zasady sprawiedliwości, które są ponad prawami stanowionymi przez ludzi.

W erze klasycznej Rzym wniósł istotny wkład w rozwój idei praw. Rzymskie prawo, szczególnie w okresie Republiki i Cesarstwa, wprowadziło zasady ochrony jednostki przed arbitralnymi działaniami państwa. Słynna ustawa dwunastu tablic (*Lex duodecim tabularum*) była pierwszą kodyfikacją, która gwarantowała określone wolności obywatelskie. Rzymskie prawo publiczne i prywatne stało się fundamentem dla późniejszych systemów prawnych w Europie. Według Michaela Freemana, dzięki wpływowi, jaki wywarło na średniowieczne idee, prawo rzymskie stanowi główny łącznik pomiędzy myślą grecką na temat praw oraz koncepcjami nowożytnymi.

Q

2. Jakie były inspiracje dla praw człowieka w średniowieczu?

W średniowieczu koncepcje te były rozwijane przez myślicieli chrześcijańskich, takich jak św. Augustyn i św. Tomasz z Akwinu. Szczególnie św. Tomasz z Akwinu w swoim dziele *Summa theologiae* zajął się

ideą prawa naturalnego, które jest odbiciem boskiego prawa i przysługuje każdemu człowiekowi. Św. Tomasz z Akwinu pisze w nim, że: „Prawo naturalne nie jest niczym innym, jak światłem poznania złożonym w nas przez Boga; przez nie poznajemy, co należy czynić, a czego należy unikać. To światło lub to prawo dał Bóg stworzeniu”. W *Traktacie o prawie* św. Tomasz z Akwinu podnosi, że chrześcijańska koncepcja prawa naturalnego została po raz pierwszy rozwinięta przez św. Augustyna w traktacie *O wolnej woli*. W dziele tym św. Augustyn idzie śladami Platona, odróżniając niezmiennie boskie prawo wieczne od ulegających zmianom praw tworzonych przez człowieka, które jednak podporządkowane są prawu wiecznemu. To ukazuje nieustanne kształtowanie się koncepcji prawa naturalnego – a w końcu praw człowieka – przez wieki. Kolejni filozofowie rozwijali ideę swoich poprzedników. Prawa natury mogły być prawami jednostek, wywodziły się z charakteru porządku społecznego. Henryk z Gent w XIII w. twierdził, że każda osoba ma naturalne prawo do samoobrony i rozporządzania swoim ciałem.

Średniowieczne kodyfikacje praw, takie jak Wielka Karta Swobód z 1215 r. (*Magna Charta Libertatum*) w Anglii, były przełomowymi momentami w historii praw człowieka, choć ograniczały się głównie do przywilejów klasy szlacheckiej, a zakres ich obowiązywania był ograniczony do terytorium jednego państwa. Wielka Karta Swobód wprowadzała zasady ochrony prawnej przed arbitralnymi decyzjami monarchy, co stało się fundamentem dla rozwoju konstytucjonalizmu. Należy zaznaczyć, że nie stanowiła ona zbioru praw angielskiego, ale raczej tekst mający na celu dostarczenie prawnych środków dla uzasadnienia poszczególnych przywilejów. Nie była zatem ustawą nadającą prawa wszystkim Anglikom ani tym bardziej wprowadzającą prawa człowieka. Wielka Karta Swobód była jednak swoistym prekursorem dla dzisiejszych praw człowieka. Przykładowo art. 39 niniejszej Karty gwarantował wolność osobistą. Stanowił on, że żaden wolny człowiek nie może zostać aresztowany, więziony, pozbawiony majątku, zesłany ani w żaden inny

sposób doprowadzony do bankructwa inaczej niż poprzez wyrok sądu wydany przez obywateli równych sobie rangą.

Kolejnym ze źródeł średniowiecznych teorii prawa naturalnego był wkład papieża Jana XXII. W 1329 r. zabrał on głos w dyspucie pomiędzy zakonami dominikanów i franciszkanów, występując przeciwko tym drugim. Tłumaczył on, że Bóg dał Adamowi we władanie Ziemię jako jego dominium po wsze czasy. Tym samym własność została uświęcona przez prawo boskie.

3. Jakie były początki kształtowania się nowożytnych koncepcji praw człowieka?

Michael Freeman twierdzi, że nie ma żadnej bezpośredniej ciągłości pomiędzy średniowiecznymi koncepcjami *ius* a nowożytnymi koncepcjami prawa naturalnego. Prawnicy epoki renesansu zajmowali się głównie tzw. prawami obywatelskimi. Przed XVII w. istniały natomiast dwie główne tradycje rozważań o prawach – właśnie o prawach obywatelskich oraz prawie naturalnym. Dopiero holenderski prawnik Hugo Grocjusz zapoczątkował przełom w procesie przekształcania średniowiecznych idei w nowożytne koncepcje praw. Zaprezentował on pogląd, że wola boska jest prawem, jak również, że jest rozpoznawalna dzięki ludzkiej zdolności do kontaktów społecznych, która z kolei jest podstawą wszystkich innych praw natury. Według Grocjusza, ludzie mieli naturalne prawa, które zostały przekształcone przez społeczeństwo. Zdaniem Richarda Tucka, te prawa naturalne oznaczają szacunek dla innych rodzajów praw.

Ponadto, okres renesansu i oświecenia przyniósł znaczące zmiany w myśleniu o prawach człowieka. Filozofowie tacy jak John Locke, Jean-Jacques Rousseau i Monteskiusz formułowali teorie społeczne, które podkreślały znaczenie praw jednostki w kontekście umowy społecznej.

Q**4. Jakie poglądy dotyczące praw człowieka przedstawiał John Locke?**

John Locke twierdził, że ludzie posiadają niezbywalne prawa naturalne, takie jak życie, wolność i własność. Utrzymywał on, że każdy miał wobec Boga obowiązek przestrzegania prawa naturalnego. Każdy człowiek był racjonalny, a zatem mógł znać prawo naturalne. Bóg zapewniał ochronę rodzajowi ludzkiemu, co nakładało na każdego zobowiązanie, aby nie wyrządzać innym szkody związanej z życiem, zdrowiem, wolnością oraz własnością. John Locke sądził, że każda jednostka posiada na własność siebie samą, a także swoją pracę i owoce swojej pracy. Teoria Locke'a dopuszcza istnienie nierówności w dostępie do dóbr, jednak przyznaje każdemu prawo do posiadania, a tych, którzy posiadają nadmiar dóbr, zobowiązuje do pomocy tym, którzy pomimo swoich wysiłków nie są w stanie zapewnić sobie utrzymania. W swoich *Dwóch traktatach o rządzie* argumentował, że rządy istnieją po to, aby chronić te prawa, a jeśli tego nie czynią, obywatele mają prawo do oporu i zmiany władzy. Jego myśl stała się inspiracją dla twórców amerykańskiej Deklaracji Niepodległości. Współczesna koncepcja praw człowieka jest modyfikacją koncepcji praw naturalnych Johna Locke'a.

Q**5. Jakie poglądy dotyczące praw człowieka przedstawiał Jean-Jacques Rousseau?**

Jean-Jacques Rousseau w *Umowie społecznej* argumentował, że wolność i równość są fundamentami dobrze funkcjonującego społeczeństwa, a władza powinna być wyrazem woli powszechnej. Rousseau wierzył, że ludzie są z natury dobrzy, ale zostają zdeprawowani przez społeczeństwo i instytucje, dlatego konieczne jest stworzenie nowego ładu społecznego opartego na zasadach wolności i równości.